

bonitatis; ergo nulla paritas, quae ab hominibus legi subjectis desumeretur (1).

(1) Exempla malorum quae a filiis, subditis, etc. certo patrandi praeviderentur, licet in patre et superiore ea impediendi debitum supponant, hoc tamen non est illimitatum, sed quibusdam conditionibus et adjunctis definitum: id est, si pater et superior adhibeant media per se sufficientia et efficacia ad ea mala praecavenda, ad aliud quod est praeter exigentiam, et debitam ordinis naturalis convenientiam, minime tenentur. Sic pater filios perpetuo carceri mancipare, aut illis medietatem suorum honorum donare, superior seu domitis famulis majus aequo stipendium tribuere non tenebitur, quamvis certo sciret eos propter hoc a malis patrandis, e. g. furtis, fore cohibendos. Unde si ab his exemplis paritas ad Deum transferatur, illa vel non erit ad rem, vel modo nuper exposito accepta evidenter ostendet, solam certam malorum praevisionem et potestatem ea impediendi, neque in Deum posse inducere obligationem seu necessitatem hujus actualis malorum impeditiois per media infallibilem effectum habitura; praesertim quod, si vel semel concedas, Deum teneri ad id quod est simpliciter melius, sequeretur eum quoque teneri, quod certe repugnat, ad optimum, cum inter bona finita semper aliud melius concipi et haberi queat. Hinc non nisi per summum nefas Bayle, cum impiis, donum libertatis a Deo hominibus tributum cum praevisione quidem abusus, at cum sufficientibus simul mediis ad illum declinandum, adducit in comparisonem, e. g. vel cum gladio, qui tribueretur homini furioso, aut ille quem quis praevideret sibi et aliis fore noxium, vel cum ludis et spectaculis, quibus pater aut mater sineret filios interesse, quamvis praevideret eos pudicitiae jacturam in illis facturos.

Atque hic, postquam aperuimus quid sit sentiendum de permissione malorum in particulari, locus est inveniendi quam sit facile ex dictis respondere generali cuidam sophismati, ad impugnandam malorum permissionem ab impiis excogitato; inquirunt scilicet: vel Deus bonus potest impedire mala et non vult; vel vult et non potest; vel neque potest neque vult; vel denique et potest et vult; si primum, dicendus foret invidus; si alterum, imbecillus; si tertium, et imbecillus et invidus; si quartum, nulla mala deberent adesse. At respondetur cum distinctione, nempe, mala metaphysica Deum nec posse, nec velle impedire; mala physica, licet absolute loquendo impedire posset, spectata tamen rerum natura, et ordinariis physicis legibus integris manentibus, ea nec potest nec vult omnino impedire; mala demum moralia, quamvis integra prorsus manente humana libertate, per solam praevisionem et suppeditationem

Ad 4^m. *Dist. ant.* posset cogitari ens melius relative et *ad extra*, *conc.* absolute et *ad intra*; *nego*. Sicut summae bonitatis conceptus non oritur ex multiplicatione bonitatis participatae, ita nec absoluta et intrinseca bonitas summe perfecti potest dijudicari ab extrinseca bonitatis manifestatione; siquidem quicumque bonitatis gradus forent in creaturis, semper alius major concipi posset; ergo intrinseca et absoluta bonitas entis summe perfecti non tollitur eo quod possibile sit ens *ad extra* melius.

CAPUT TERTIUM.

DE ATTRIBUTIS DEI RELATIVIS AD EXTRA.

Inter attributa Dei relativa *ad extra* recensetur bonitas sive beneficentia, justitia, etc. de quibus propter nexum quaestionum superius quantum licuit, locuti sumus. Nunc itaque de creatione, conservatione, concursu et providentia distinctis articulis agemus.

ARTICULUS I.

DE CREATIONE.

77. Non de eductione rerum hujus mundi ex nihilo quaestionem hic instituimus; hoc enim et jam aliquatenus colligitur ex dictis superius (1), et adhuc ex dicendis in Psychologia et Cosmologia de anima nostra et de materia in particulari constabit; sed de ipsa vi creandi ejusque, ut ita dicam *valore* hic sermo est, utrum scilicet soli Deo competat. Fuerunt enim auctores, qui cum Avicena arbitrati sunt, eam entibus creatis instrumentaliter convenire posse (2). Alii hujus vis infinitatem ex infinitate

mediorum infallibiliter efficacium, impedire posset, tamen non vult, *quia id velle minime tenetur*.

(1) Cap. 1. art. 1. et 2.

(2) Haec autem fuit istius mauritani philosophi cum aliis opinio; Deum scilicet tantum intelligentiam sive angelum quendam sublimiorem immediate creasse, et eidem deinceps munus demandasse caetera inferiora entia spiritualia creandi, a quibus tandem reliqua entia materialia procreata fuerunt. Unde hu-

possibilium putant se eruere, eo quod vis creandi cuicumque possibili producendo sit sufficiens; sed cum possibilis utpote actu infinita, omnia simul existere sive ad actum reduci nequeant, si creatio etiam unius entis non requireret vim actu infinitam, jam et creatio omnium, quae actu existere possunt (debent enim esse numero finita), eam non postularet: sicut ex eo, quod marmor ex se indifferens sit ad recipiendas quascumque ex infinitis possibilibus formis numero tamen finitas, non sequitur vim quae eas formas imprimeret debere esse infinitam.

Non existimamus pariter omnipotentiam Dei, seu infinitatem ejus virtutis eruendam esse a posteriori seu ex creatione rerum, sicut faciunt nonnulli, sed potius a priori ex infinitate ejus naturae; cum ideo potius soli Deo tribuenda sit creatio vel annihilatio alicujus entis, quia utrumque postulat vim infinitam, et ipse solus gaudet infinitate virtutis; non autem ideo cognoscimus Deum gaudere vi infinita, quia aliquid creat.

PROPOSITIO.

Vis creandi est actu infinita et soli Deo convenit.

78. Creatio importat transitum a *non esse subjecti et sui*, seu a simpliciter *non esse* ad *esse*, ut patet ex oppositione ad alias actiones et ex mente ipsorum adversariorum, qui eam impugnant, atqui inter *non esse* simpliciter et *esse* infinita adest distantia, quae non potest superari, nisi a vi actu infinita; ergo vis creandi est actu infinita. Minor patet; nam sicut finita infinite distant ab infinito, quia utcumque sumpta nunquam possunt constituere infinitum, ita *non esse simpliciter* sive *nilil* infinite distat

jusmodi entia creata quibus aliorum procreatio demandata fuit, vel id praestiterunt viribus propriis finitis, et tunc creatio non postularet vim objective infinitam; vel virtute divina participata ipsis, et tunc entia finita possent saltem esse instrumentalis causa creationis. Opinio haec non est confundenda cum sententia quorundam Ecclesiae Patrum arbitrantium, Deum in prima humani corporis formatione de limo terrae, usum fuisse ministerio angelorum: talis namque formatio, quia ex jam praesistente materia facta fuit, *per se* solum accepta vim objective infinitam minime postulabat, quidquid tandem sit de veritate illius sententiae in se spectatae.

ab *esse* sive *positivo*, quia *non esse* utcumque acceptum nunquam constituet *esse*, sicut et tenebrae utcumque auctae nunquam lucem praebere possunt; ergo inter actu *non esse* et *esse* infinita adest distantia, et vice-versa; quod postremum valet etiam pro adstruenda infinitate virtutis annihilandi: ergo vis creandi et annihilandi soli Deo competit, cum ipse solus gaudeat actuali infinitate.

Sed nec instrumentaliter entia finita ad creandum concurrere valent, ob duas rationes: 1°. Vis creandi, utpote infinita nequit concipi velut emanatio substantiae divinae simplicissimae; secus et creatio non fieret ex praesupposito nihilo absoluto, et tolleretur simplicitas Dei; debet igitur spectari velut actus simplicissimus omnipotentis voluntatis Dei; ergo vis haec nequit transfundi in creaturas tanquam quid physicum, cum inter ipsam et effectum nullum debeat intercedere medium; et insuper ad instrumentalem agendi rationem non sufficit quaedam moralis imputatio actionis, sicut accidere potest in quibusdam miraculis vel aliis supernaturalibus effectibus, sed requiritur physicus influxus agentis principalis (1).

2°. Instrumentum physicum debet ex se aptitudine praedictum esse, ad virtutem principalis agentis recipiendam et in opus ponendam; secus foret mera conditio: atqui impossibilis est in ente finito talis dispositio relate ad creationem; siquidem natura rei per creationem producendae, sicut et vis ipsa creatrix, antecedenter est quid indeterminatum; dispositio in ente finito nequit esse, nisi determi-

(1) Miracula illa quorum productio ex sui natura postulat vim actu infinitam, attribuuntur quidem viris sanctis, sed tanquam causis moralibus, quatenus eorum intuitu et precibus, aut ad prolationem eorum vocis a Deo immediate producuntur, non autem quasi essent causae instrumentales, per quos vis infinita non indifferenter ad effectus productionem transiret; quod ad rationem causae vere instrumentalis (Ontol. art. 6. n° 55. et in notis) necessario praerequiratur. Unde tales effectus immediate a virtute divina infinita dimanant, haud secus, quam videtur forte accidere relate ad effectus supernales gratiae, quae difficile admodum concipi potest tanquam quid rebus materialibus physice inhaerens; tales igitur effectus etiam immediate a divina virtute procedunt, et res aut signa sensibilia erunt conditiones absolute necessariae, seu melius *causae morales*, cum quibus, vi gratuita divinae promissionis, assecutio effectus infallibiliter nectitur.

nata ab ejus peculiari existendi modo; ergo cum ex natura ipsius creationis tum ex natura entis finiti eruitur, non posset illud concurrere ad creationem, etiam ad instar instrumenti.

79. Oppones I^o. Nulla est distantia inter *non esse* sive nihilum et *esse*, quia oppositorum unum distat ab altero secundum illos gradus *esse*, quos in se habet vel participat de altero; nihilum nullos gradus *esse* habet aut participat; ergo. Praeterea termini ad comparationem assumpti debent esse positivi; ergo sicut absurde diceretur hominem habere plus rationis, quam bruta, ita a pari. Insuper cum etiam finitum infinite distet ab infinito, plures forent distantiae infinitae.

Resp. ad 1^m. *Dist. ant.* nulla est distantia positiva sive realitatis *conc.* improportionis, *nego*; et eodem modo distinguendo probationem, dicimus, non esse hic distantiam concipiendam materiali ratione, vel distantiam realitatis infinitae; agitur enim tantum de infinita improportione, quae intercedit inter actu *non esse* et *esse*, quaeque indicat modum operandi cum tali infinita improportione postulare efficientiam seu vim infinitam. Nostra nimirum ratiocinatio aequivalet huic: quo major est improportio seu ineptitudo subjecti alicujus operationis; eo major requiritur efficientia; virtus enim causae debet adaequare realitatem non solum operis, sed et modi agendi seu operationis: porro ineptitudo nihil ad *esse* est summa, sive infinita; ergo efficientia causae ita agentis debet esse infinita. Hinc non est necesse spectare nihilum, tamquam habens in se vel participans de *esse* alterius, quod quidem requiretur, si comparatio realitatis sive *esse* unius termini ad alterum institueretur, cum excessus realitatis nequeat haberi nisi inter terminos positivos, uti recte dicitur in altera difficultatis parte, non autem si tantum agatur de valore virtutis, orto ex improportione termini a quo actio incipere debet (1). Unde patet, quomodo secunda difficultatis pars distinguenda sit.

(1) In qualibet actione, praesertim quando aliquid efficitur ex alio jam praesistente, duplex potest et debet distingui actionis terminus sive illud ad quod dirigitur actio, scilicet terminus a quo incipit actio, e. g. lignum vel marmor, ex quibus formatur statua; et terminus ad quem seu in quo desinit actio, e. g. lineamenta illa quae superinducuntur seu imprimuntur ligno aut marmori. Haec duplicis termini distinctio

Ad 3^m. *Dist. ant.* plures forent distantiae infinitae, id est, pluries posset assignari infinita differentia finiti ab infinito, *conc.* plures actu forent distantiae *nego*. Sicut simpliciter *non esse* relate ad quodcumque *esse finitum* habet absolutam et infinitam improportionem, ita omne *esse finitum*, sive majus sive minus, eandem habet absolutam improportionem et differentiam relate ad *esse infinitum*, sive aequae ab eo distat, utpote ab *esse* toto genere diverso seu transcendente omne finitum, ex cujus multiplicatione sive augmento non coalescit; ergo pluries assignari, non plures dari, possunt hujusmodi distantiae infinitae.

Instant. Si per efficientiam *ex nihilo* fieret ens in quantum est ens, omne ens esset producibile, quod absurdum; quia et in productis et producentibus deberemus progredi in infinitum, et ipsa essentia entis produceretur; quod si essentia non producitur, non fit eductio *ex nihilo simpliciter*.

Resp. *Nego. maj.* Ad *probat. minoris, dist.* alteram partem: ipsa essentia physica, seu ut existens, *conc.* metaphysica, sive ut possibilis, *nego*, et *nego sequelam*. Cum productio ex nihilo non referatur ad ens ut *ens simpliciter*, sed ut non habens sufficientem rationem sui *esse*, et cum necessario debeat admitti ens contingens non habens in se sufficientiam sui *esse*, patet admittendum esse ens a se seu improproductum et improducibile. Essentia quoque metaphysica sive possibilitas rerum, cum non sit quaedam entitas in se, et tantum habeat rationem et fundamentum sui in intellectu divino, non eget productione; nequit insuper dici quod res fiant ex essentia

si ad actionem creandi transferatur, per quam non tantum lineamenta sed totum *esse* physicum rei producitur, patet, terminum a quo non esse nec posse esse positivum, sicut est in caeteris actionibus, sed dumtaxat negativum seu nihilum absolutum *essendi*, quod, sicut probavimus superius, dicit vel includit omnimodam ac infinitam improportionem cum termino ad quem, seu cum *esse* rei ex integro, id est *ex nihilo sui et subjecti* producendo. Porro talis operandi modus, nedum ullam contradictionem involvit, verum etiam excellentiam ac dignitatem hujusmodi actionis manifeste prodit; tum quia in actionibus quoque communibus major improportio termini a quo relate ad opus praestandum majorem, caeteris paribus, efficaciam virtutis et praestantiam artificis commendat, tum etiam, quia in operibus intelligentiae, prima et totalis inventio e. g. alicujus artis praestantior censetur illis, in quibus additur dumtaxat aliquid jam antea inventis.

metaphysica tamquam ex materia et subjecto praeexistente, quia in abstracto est nihil, et in concreto caret entitate aliqua absoluta extra conceptum divinum: sed potius dicendum, res a Deo creari ad normam earum possibilitatis sive metaphysicae essentiae, juxta conceptus divinae sapientiae; ergo producantur revera ex *nihilo simpliciter*. Vide dicta in Ontologia (1).

80. Opponunt II°. Creatio est impossibilis. Nam 1°, actio cujus terminus est nihil, foret simul actio et non actio. 2°. Ex nihilo nihil fit. 3°. Philosophus non debet admittere, quod nequit concipi. 4°. Si Deus aliquid ex nihilo produceret, acciperet illud ubi non erat.

Resp. *Nego ant.* Ad 1°. *probat. Dist.* actio cujus terminus tam praeexistens quam ipsi coexistens est nihilum, foret simul actio et non actio, *conc.* si tantum praeexistens est nihilum: *nego* Actio quidem debet recipi in subjecto, at sufficit ut recipiatur in subjecto coexistente ipsi actioni; sic enim non terminabitur ad nihil simpliciter, sed tantum ad nihil praeexistens (2).

Ad 2°. *Dist.* pariter: ex nihilo tamquam ex subjecto vel materia praeexistente nihil fit, *conc.* ex nihilo tamquam termino a quo, *subdist.* virtute finita, *conc.* infinita, *nego*.

Ad 3°. *Dist.* Philosophus non debet admittre quod nequit concipi, id est aliqua ratione intelligi, *conc.* quod nequit imaginari, *nego*.

Ad 4°. *Nego ant.* Vis creans non destituitur absolute termino actionis; sed tantum termino praeexistente, terminus vero coexistens actioni est ipsa res producta. Hoc non est agere, et simul non agere sed agere sine termino physico praeexistente actionis. Manifeste autem increduli hallucinantur, dum nihilum considerant vel pro loco, unde res extrahitur, vel pro materia in opus adhibita: hoc utique absurdum est et concipi non potest: sed creatio est actus divinae voluntatis faciens existere quod antea neque in se neque in subjecto praeexistente quidquam erat, cujus actionis licet ne-

(1) Art. 2. nn. 15. 16. 17. et seqq.

(2) Advertendum est, hanc aut similem expressionem, e. g. *actio debet recipi in subjecto*, esse tantum metaphoricam quando sermo est de actione creandi; haec enim non est *emanatio* quaedam virtutis quae ab agente transeat in opus, sed simplicissimus divinae voluntatis nutus, cui incomprehensibili ratione statim respondet totum *esse physicum* rei, prout fuerat ab intellectu divino apprehensum

queat imaginari modus, intelligitur tamen existentia, nullam contradictionem involvens, siquidem non debet fieri ita, ut res accipiatur ubi non erat; nihilum enim antecedens non est depositum quoddam ex quo res creandae extrahuntur.

ARTICULUS II.

DE CONSERVATIONE.

81- Conservatio, sicut et concursus, de quo in sequenti articulo loquemur, sunt velut fundamentum divinae de rebus providentiae: nisi enim creaturae in suo *esse* conservarentur, viresque operandi expeditas haberent, nullus providentiae locus adesset. Est autem conservatio efficienter spectata, ut eam communiter definiunt, *continuata rei creatio*; nam effective accepta, est ipsa continuatio existentiae entis creati. Sed definitio illa, si materialiter spectetur, pravum sensum habere potest, sicut revera Bayle (1) ea abutitur, quasi nempe singulis instantibus res creatae in nihilum reverterentur, et iterum per novam creationem ad existentiam redirent, quo, praeterquam quod ipsa continuationis existentiae notio destrueretur, plura insuper adstruerentur absurda (2). Hoc unumitaque tan-

(1) *Diction. hist. et crit.* tom. 3. art. *Pyrrhon*, sub finem notae B.

(2) Tali absurda conservationis ejusque definitionis significatione supposita, Bayle loco indicato, scepticorum vindicias revera assumit, promovendo videlicet absurdissimam dubitationem circa identitatem subjecti nostri cogitantis, quasi nempe singulis momentis seu instantibus essemus propter novam creationem alii vel diversi a nobismetipsis. Quod, ut patet, propter eandem rationem valet quoque et quidem potiori jure, ad elevandam certitudinem nostrae cognitionis de permanenti aliarum rerum extra nos existentia, reducitque omnes nostras objectivas cognitiones ad meras apparentias seu phaenomena. Verum hypothesis istius absurditas adeo est manifesta, ut dato quod et intimo sensu nostram existentiam percipiamus, et constantes ideas de aliis rebus cum rationali propensione eas referendi ad extra habeamus, nequidem ab omnipotentia divina unquam verificari posset. Nam si ego nunc cogitans sim distinctum ac diversum subjectum ab illo, qui cogitavit instanti immediate praecedenti, et cogitabit instanti mox futuro, qui fieri potest absque intrinseca repugnantia, ut valeant ad invicem tamquam mea uniri, instantia praecedentis exis-